

Mid-term review Bibliotheekconvenant

Eindrapport

Mid-term review Bibliotheekconvenant

Conceptrapport

Den Haag, 12 / 10 / 2022

Auteurs: Janine Mulder
Barbara Knoote
Lex van Rens

Inhoud

1.	Inleiding	4
2.	Maatschappelijke opgaven	5
2.1	Geletterde samenleving	5
2.2	Participatie in informatiesamenleving	6
2.3	Leven lang ontwikkelen	8
3.	Randvoorwaarden	9
3.1	Robuuste organisatie (bereikbaar en toegankelijk)	9
3.2	Medewerkers en vrijwilligers	10
3.3	Collectief Landelijk Bibliotheekstelsel	11
3.4	Samenwerking netwerk	12
3.5	Certificering en monitoring	13
3.6	Innovatie	14
4.	Andere afspraken uit het convenant	15
5.	Conclusies	16

1. Inleiding

Achtergrond

In oktober 2020 is het Bibliotheekconvenant 2020-2023 ondertekend door drie bibliotheek- en drie overheidspartijen. De Vereniging van Openbare Bibliotheken (VOB), de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG), het Interprovinciaal Overleg (IPO), stichting Samenwerkende POI's Nederland (SPN), de Koninklijke Bibliotheek (KB) en het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) sloten samen het Bibliotheekconvenant (hierna: het convenant). Het convenant gaat over afspraken over de bijdrage van de bibliotheekvoorziening in Nederland aan drie maatschappelijke opgaven. Ook wordt beschreven welke zes randvoorwaarden nodig zijn om de toekomst van bibliotheekvoorzieningen te garanderen.

Totstandkoming convenant

In het convenant is de achtergrond geschetst. Met de inwerkingtreding per 1 januari 2015 van de Wet stelsel openbare bibliotheekvoorzieningen (Wsob) zijn de bestuurlijke rollen en verantwoordelijkheden formeel vastgelegd. De eerste evaluatie van de Wsob in 2019 laat zien dat de doelen van de wet op hoofdlijnen voldoende worden gerealiseerd.¹ Daarnaast heeft ook de Raad voor Cultuur het advies 'Een bibliotheek voor iedereen' opgesteld waarin staat dat openbare bibliotheken volop in beweging zijn en op innovatieve wijze invulling geven aan een bredere, maatschappelijk-educatieve functie in de (lokale) samenleving.²

Ondanks deze positieve ontwikkelingen was er aanleiding voor partijen om samen een aantal afspraken te maken. Het doel daarvan is bibliotheken beter in staat te stellen bij te dragen aan actuele maatschappelijke opgaven. Dat is nodig omdat alleen een volwaardig en robuust netwerk van openbare bibliotheken de maatschappelijke rol goed kan invullen, maar dat netwerk staat onder druk. Dat komt omdat het aantal bibliotheekvestigingen gestaag terugloopt, de bibliotheek niet voor iedereen voldoende bereikbaar is en de financiering is verminderd. Partijen wilden op korte termijn stappen zetten. In het bestuurlijk overleg van 5 februari 2020 is overeengekomen in een convenant vast te leggen welke bijdrage ieder van de partijen kan leveren om een gezamenlijk toekomstbeeld dichterbij te brengen. Met deze afspraken geven partijen uiting aan de gezamenlijke ambitie om binnen de kaders van de wet uitvoering te geven aan de aanbevelingen uit de evaluatie van de Wsob en de aanbevelingen van de Raad voor Cultuur.³

Mid-term review convenant

Het beeld is dat er beweging is gekomen in de bibliotheeksector sinds afspraken zijn gemaakt in het convenant. Er is door veel partijen gezamenlijk gewerkt aan de maatschappelijke opgaven en randvoorwaarden. Belangrijk om te vermelden is dat dit ten tijde van de coronapandemie is gedaan. Dit was ook voor de bibliotheeksector een uitdagende tijd omdat bibliotheken lange tijd gesloten waren.

Halverwege de termijn van het convenant hebben de convenantpartners behoefte aan een mid-term review om zicht te krijgen op de voortgang van de afspraken. In opdracht van de KB voerde KWINK groep deze mid-term review uit in de periode mei – oktober 2022. Hiervoor heeft KWINK groep de betrokken partijen individueel gevraagd een format in te vullen met de huidige stand van zaken van de afspraken en acties uit het convenant. Deze feitelijke informatie is middels interviews aangevuld. Vervolgens heeft KWINK groep een review uitgevoerd en deze rapportage opgesteld. Het conceptrapport is besproken met de zes betrokken partijen.

¹ KWINK groep, Panteia en Rebel Group (2019). Evaluatie Wet stelsel openbare bibliotheekvoorzieningen.

² Raad voor Cultuur (2020). Een bibliotheek voor iedereen.

³ VOB, VNG, SPN, IPO, KB en OCW (2020). Bibliotheekconvenant 2020-2023.

2. Maatschappelijke opgaven

Dit hoofdstuk bevat een overzicht van de drie maatschappelijke opgaven inclusief de gemaakte afspraken. Per opgave is aangegeven wat de voortgang is en de resultaten zijn.

2.1 Geletterde samenleving

Onder de geletterde samenleving valt het bevorderen van geletterdheid en leesplezier. Er zijn vijf afspraken gemaakt onder deze opgave:

1. Partijen zijn van mening dat **kosten** geen drempel mogen vormen voor het gebruik van de bibliotheek door de jeugd;
2. Partijen spreken af dat bibliotheken een extra impuls geven aan **lees- en taalstimulering**;
3. Partijen zullen voorts hun expertise op het gebied van **kinder- en jeugdliteratuur** verder bundelen;
4. Partijen zullen zich ook inzetten voor de **doorontwikkeling** van **succesvolle programma's** zoals de Bibliotheek op school;
5. Partijen spreken met elkaar af dat ze in gezamenlijkheid een **CLB** realiseren voor de klassieke kerntaak van de boekenuitleen.

Stand van zaken

Sinds 1 juli 2022 kan iedereen onder de 18 jaar in heel Nederland, inclusief de BES-eilanden, **gratis lid** worden van de bibliotheek. Het is sinds de wetswijziging niet langer toegestaan om contributie te heffen voor jeugd. Kosten voor een lidmaatschap vormen daarmee geen drempel meer voor de jeugd om gebruik te maken van de bibliotheek. De gemeenten die in 2022 nog jeugdcontributie heffen, worden twee jaar gecompenseerd voor de financiële gevolgen.

Bibliotheken geven een impuls aan **lees- en taalstimulering**. Er loopt inmiddels een breed scala aan initiatieven rond het leesoffensief.⁴ Sommige initiatieven zijn nieuw, en anderen een voortzetting van eerder ingezet beleid. Zo heeft het ministerie van OCW over de jaren 2020 en 2021 aan de KB een bedrag van € 1,25 mln. beschikbaar gesteld voor een subsidieregeling Leesoffensief.⁵ De regeling is uitgevoerd door de KB. Het bedrag is uiteindelijk verdeeld over 128 lokale bibliotheken. Convenantpartners geven aan dat de inspanningen nog niet hebben geleid tot een zichtbare verbetering in het sterk teruggelopen leesplezier. Zij stellen ook de vraag of het reëel is om dit te verwachten. Dit vraagstuk vraagt structurele samenwerking met het onderwijs en andere partijen én structurele financiering in plaats van een impuls van €1,25 mln.

Het bundelen van expertise op het gebied van **kinder- en jeugdliteratuur** ligt bij de KB als initiator van het landelijk collectieplan. De KB geeft aan het voortouw te hebben genomen door het opstarten van verschillende initiatieven. Zo is expertise voor het vmbo gebundeld in een werkgroep 'toegankelijke collectie voor het vmbo', waarin de KB, SPN, en Stichting Lezen zitting hebben. Ook is afgesproken dat de samenwerking met partijen buiten het convenant, zoals de Leescoalitie, het boekenvak en de onderwijsinstellingen, wordt geïntensiveerd. Opvallend is dat andere partijen beperkt zicht hebben op de activiteiten die zijn uitgevoerd in het kader van deze afspraak.

⁴ In december 2019 starten de ministers van OCW een leesoffensief waarmee ze aansluiten op het advies van de Onderwijsraad en de Raad voor Cultuur. Zie meer informatie op: <https://www.nieuwsbrievenminocw.nl/actueel/nieuws/2019/12/17/ministers-roepen-op-tot-leesoffensief>.

⁵ Zie: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stcrt-2020-51205.html>.

Convenantpartners geven aan dat er een start is gemaakt met het **doorontwikkelen van succesvolle programma's** zoals de Bibliotheek op school (dBos). Het doorontwikkelen is volgens hen een continu proces. Specifiek over het programma dBos zeggen convenantpartners dat het aantal vestigingen van de Bibliotheek op school verder is gegroeid.

Voor de leenrechtvergoeding bij de uitlening van boeken via de scholen is inmiddels een oplossing gevonden. Vanaf 1 juli 2021 nam OCW hiervoor de regie. Er is een brede werkgroep van alle belanghebbende partijen ingesteld. Op 11 juli 2022 zijn in het bestuurlijk overleg afspraken gemaakt over leenrechtvergoeding voor uitleningen via dBos. Dit houdt in dat het ministerie van OCW een compensatie van 6 miljoen euro voor de voorbije periode betaalt. Daarnaast komt er een aanpassing van de auteurswet en stelt het ministerie jaarlijks 3,5 miljoen euro (indicatief) ter beschikking voor uitleningen via bibliotheken op scholen.

Over het realiseren van het **CLB** is meer informatie te vinden in paragraaf 3.3.

2.2 Participatie in informatiesamenleving

Onder participatie in informatiesamenleving vallen de onderwerpen digitale inclusie en digitaal burgerschap. Er zijn drie afspraken gemaakt onder deze opgave:

1. Gemeenten streven ernaar om participatie in de informatiesamenleving te bevorderen. Beleid daarop is gebaseerd op een **lokale doelgroep-analyse**.
2. De KB werkt samen met POI's, lokale bibliotheken en de Manifestgroep van landelijke overheidsdienstverleners aan deze doelstelling vanuit de **programmafinanciering** van het ministerie van BZK. Partijen brengen advies uit aan het ministerie van BZK om na 2021 middelen beschikbaar te stellen om de **Informatiepunten Digitale Overheid (IDO's)** structureel voort te zetten.
3. Partijen spreken daarnaast met elkaar af dat bij **alle bibliotheekorganisaties** in 2020-2021 IDO's zijn geïmplementeerd en het **cursusaanbod** is **geïntensiveerd**.

Stand van zaken

Rondom deze maatschappelijke opgave wordt volgens de convenantpartners voortgang geboekt. Er zijn activiteiten uitgevoerd rondom het programma Digitaal burgerschap en op het gebied van de IDO's.

Digitaal burgerschap betekent dat mensen zich actief, vaardig en weerbaar kunnen bewegen in de online informatiesamenleving. Het **programma Digitaal burgerschap** ondersteunt bibliotheken hun rol in dit landschap te verstevigen en uit te breiden. In mei 2022 is het inrichtingsjaar voor het programma Digitaal burgerschap afgerond. De KB geeft aan dat daarmee het fundament voor een nieuwe en brede invulling van deze opgave definitief is gelegd. Gedurende het jaar is intensief in een breed programmateam samengewerkt met partners binnen, maar ook buiten de sector om een uitgebreid pakket aan bouwstenen samen te stellen waarmee bibliotheken lokaal betekenisvolle dienstverlening op kunnen zetten. In september 2022 wordt naar verwachting een definitief akkoord gegeven op de verdere uitrol van het programma voor de komende vier jaar. Het programma is in deze fase extern gefinancierd door Stichting Pica, met als nadrukkelijk neven doel om de samenwerking in het bibliotheekdomein rond maatschappelijke opgaven te stimuleren en met elkaar te leren in het co-creëren in ontwikkelprocessen. De komende maanden en jaren moet blijken of die samenwerking verder doorgetrokken kan worden van programmateam naar de hele sector. Voor de uitrol van het programma zijn veel handen nodig voor begeleiding, ondersteuning, uitvoering en coördinatie van activiteiten. De mate waarin dat efficiënt en effectief georganiseerd kan worden, hangt vrijwel volledig af van de bereidheid en mogelijkheid van netwerkpartners om hierin samen te werken en ook gezamenlijke inzet te plegen. Voor die inzet zullen de komende jaren financiële middelen beschikbaar zijn, maar het doel is om in

vier jaar toe te werken naar een duurzame borging van dit beleidsthema binnen het beleid, de activiteiten, de personeelsplanning en de begroting van alle betrokken organisaties.

Bij de inrichting van het programma Digitaal burgerschap hebben enkele partners gesproken over een samenwerking met VNG in het uitvoeren van **lokale doelgroepen-analyses**. Tijdens gesprekken tussen de VNG en de KB bleek dat hiervoor geen concrete plannen waren bij gemeenten. Er is al veel kennis uit onderzoek over doelgroepen beschikbaar. Een voorbeeld hiervan is dat de POI's beschikken over Mosaic-data⁶ waarmee ze bibliotheken kunnen voorzien van rapportages over doelgroepen. Besloten is om in eerste instantie in te zetten op het bundelen van onderzoeken en uitvoeren van een meta studie. Voortbouwend op de inzichten uit dat onderzoek wordt gekeken in hoeverre het lokaliseren van specifieke doelgroepen realistisch, ethisch verantwoord en wenselijk is.

De rijksoverheid heeft per 2022 **de middelen voor de IDO's** verhoogd en ondergebracht in het budget dat is vrijgemaakt naar aanleiding van de Parlementaire Enquêtecommissie Kinderopvangtoeslag. In totaal gaat het om €150 miljoen per jaar waarvan ongeveer €20 miljoen voor de IDO's. Het merendeel van het totaalbudget is gedecentraliseerd naar de gemeenten middels een algemene uitkering. Het is de bedoeling dat dit ook gebeurt voor het budget van de IDO's middels een specifieke uitkering. De middelen zijn in principe beschikbaar tot 2027 met de bedoeling daarna te verlengen. Het ministerie van BZK kijkt nu samen met VOB, KB Manifestgroep en VNG naar hoe deze specifieke uitkering eruit kan zien. Bij een aantal convenantpartners bestaat de zorg dat gemeenten de IDO-subsidie kunnen gaan verrekenen met de algemene bibliotheeksubsidie, en daarmee gaan bezuinigen op de bibliotheekvoorzieningen.

In 2022 is tevens een **landelijk dekkend netwerk van IDO's** bij bibliotheken gerealiseerd. Eind 2021 zijn er ruim 440 Informatiepunten Digitale Overheid. Medio 2022 zijn dat er 494. Beoogd werd dat de IDO's jaarlijks 10% van de doelgroep (en op termijn zelfs 20) bereiken van de in totaal 4 miljoen kwetsbare burgers die digitaal niet mee kunnen doen. Medio 2022 wordt die 10% nog niet bereikt.⁷

⁶ In Mosaic zijn alle huishoudens van Nederland gegroepeerd op basis van gemeenschappelijke kenmerken, voorkeuren en gedrag. Deze kennis kan bibliotheken ondersteunen om meer klantgericht te werken en programmeren. De Mosaicdata zijn landelijk beschikbaar gesteld door de KB den SPN tot en met 2023. Zie voor meer informatie: <https://www.stichtingspn.nl/pois-ondersteunen-bibliotheken-bij-inzet-mosaic/>.

⁷ Informatie afkomstig van KB.

2.3 Leven lang ontwikkelen

Onder een leven lang ontwikkelen vallen basisvaardigheden én blijvende inzetbaarheid. De volgende afspraak is gemaakt: *Partijen spreken met elkaar af dat de KB, POI's en lokale bibliotheken gezamenlijk het programma 'de Bibliotheek en basisvaardigheden' continueren en daarnaast een nieuw landelijk programma 'Leven lang ontwikkelen' opzetten.*

Stand van zaken

De KB, POI's en de lokale bibliotheken hebben zich de afgelopen periode ingezet voor deze opgave. Er zijn twee landelijke kernteams. In het kader van het convenant heeft SPN het kernteam Persoonlijke Ontwikkeling opgezet. Daarnaast werkt het kernteam Basisvaardigheden, dat al vóór het convenant was opgericht, ook aan deze opgave.

Inmiddels werken alle bibliotheken in een lokaal en/of regionaal netwerk samen aan de bestrijding laaggeletterdheid door het **verbeteren van basisvaardigheden** en het **bieden van hulp en informatie**. Dit gaat om basisvaardigheden in de breedste zin van het woord. Ook lopen drie pilots op het gebied van sociaal juridische dienstverlening, vijf pilots op het gebied van het bereiken van jongeren voor het IDO en vier pilots op het gebied duurzame arbeidsmarktparticipatie in het kader van **Leven Lang Ontwikkelen** (hierna LLO). Op dit onderdeel van het Bibliotheekconvenant vindt discussie plaats over de plek van basisvaardigheden. Partijen geven aan deze activiteiten ook goed te vinden passen onder de maatschappelijke opgave participatie in informatiesamenleving als het gaat om digitale inclusie.

De ontwikkeling van een landelijk programma **LLO** is in gang gezet. In 2021/2022 ligt de nadruk op het ontwikkelen van een visie, kennisdeling en versteviging van het netwerk, landelijke samenwerking en financiering. Ook staat deskundigheidsbevordering centraal en wordt gewerkt aan een systeem van *blended learning* e-content voor zelfredzamen. Hiervoor is door de Inkoopcommissie digitale content⁸ een pilot gestart waarmee (volwassen) bibliotheekleden gratis gebruik kunnen maken van een online cursuspakket. Hiervoor is een methodiek van onderzoek en effectmeting ontwikkeld.

⁸ Zie: <https://www.bibliotheeknetwerk.nl/inkoopcommissie-digitale-content>.

3. Randvoorwaarden

Naast afspraken over de drie maatschappelijke uitdagingen zijn in het Bibliotheekconvenant ook een aantal randvoorwaarden vastgesteld die nodig zijn om bij te dragen aan deze opgaven. In het convenant zijn afspraken gemaakt over het realiseren van deze randvoorwaarden. Dit hoofdstuk bespreekt de stand van zaken van de zes randvoorwaarden van het convenant. Voor iedere randvoorwaarde worden de gemaakte afspraken genoemd. Daaronder wordt in samenhang de stand van zaken geschetst.

3.1 Robuuste organisatie (bereikbaar en toegankelijk)

Afspraken:

1. Partijen spreken met elkaar de ambitie uit om de **robustheid van bibliotheekorganisaties** te behouden en te vergroten om een bijdrage te kunnen blijven leveren aan de lokale gemeenschap.
2. Partijen spreken met elkaar af dat in gemeenten waar de afstand tot een bibliotheekvoorziening voor burgers te groot is, de KB, de POI en de lokale bibliotheekvoorziening **in overleg treden** met de gemeenten om te zien of het mogelijk is om alsnog een basisvoorziening te realiseren.
3. Daarom spreken partijen af een **gedragen model** te ontwikkelen waarmee bouwstenen voor een kwalitatief goede dienstverlening worden vastgesteld en wordt uitgewerkt wat financieel nodig is om de dienstverlening te kunnen bieden.

Stand van zaken

Het ontwikkelen van een bedrijfs- en financieringsmodel wordt door de convenantpartners gezien als een eerste stap in het behouden en vergroten van de robustheid van bibliotheekorganisaties. Het duurt lang voordat voortgang is geboekt bij deze stap. Uit de stand van zaken bij meerdere afspraken blijkt dat de afwachtende houding voortkomt uit het ontbreken van een duidelijk beeld van wat de robuuste bibliotheek precies is, met name met betrekking tot een financieringsmodel.

Om de robustheid te vergroten wordt nu door enkele convenantpartners naar financieringsmogelijkheden gekeken. In opdracht van de VOB en SPN is een extern projectbureau in de zomer van 2022 gestart met het uitwerken van een bedrijfsmodel voor een robuuste bibliotheek. Het projectteam staat onder leiding van een POI adviseur en wordt in samenwerking met POI's en bibliotheken uitgewerkt.

Voor wat betreft het realiseren van basisvoorzieningen in gemeenten waar afstand tot een bibliotheekvoorziening groot is, hebben convenantpartners geen goed beeld van de stand van zaken. De convenantpartners verschillen van mening over wie het initiatief voor deze afspraak moet nemen. De KB, POI en de bibliotheken zien een voortrekkersrol voor het ministerie van OCW. Het ministerie van OCW geeft aan dat de afspraak juist was dat deze organisaties in overleg zouden treden met gemeenten omdat een wijziging van de wet niet eenvoudig is. De VNG geeft aan niet bekend te zijn (lokale) overleggen zoals in de afspraak worden genoemd. De KB geeft aan dat bij verschillende gemeenten het gesprek voor een basisvoorziening wel is gestart, en dat de motie Asscher hierbij (tijdelijk) positief heeft bijgedragen. De uitdaging voor de toekomst zit volgens partijen in het structureel vrijmaken van middelen voor een volwaardige bibliotheekvoorziening.

3.2 Medewerkers en vrijwilligers

Afspraak: Partijen spreken af dat acties worden ondernomen om de **inzetbaarheid** van zittend personeel te vergroten, nieuw personeel met de juiste **kwalificaties** en competenties te vinden en vast te houden en de **vervanging van de huidige en verwachte uitstroom** van personeel in goede banen te leiden.

Stand van zaken

Convenantpartners hebben veel gerealiseerd in het kader van deze afspraak. In samenwerking met relevante partners, zoals Stichting Bibliotheekwerk (SBW), NBD Biblion en Stichting Lezen, is de gezamenlijke ambitie uitgesproken dat de bibliotheeksector een **aantrekkelijke werkgever** wordt, die investeert in (voldoende) gemotiveerde, gekwalificeerde en duurzaam inzetbare werknemers en vrijwilligers die actief bijdragen aan hun eigen ontwikkeling en die van de organisatie.

De partners hebben afspraken gemaakt om deze ambitie te realiseren. Naast bijvoorbeeld de **inzetbaarheid** van zittend personeel te vergroten en de **doorstroom te stimuleren**, zijn afspraken gemaakt om de **inzet en ontwikkeling van vrijwilligers** op te nemen in het HR-beleid. De partners hebben in het kader van deze afspraken ook randvoorwaarden vastgesteld. Deze randvoorwaarden zijn een goed functionerende HR-infrastructuur, betaalbare HR-capaciteit voor alle bibliotheken en voldoende financiële middelen.

In de uitvoering van is een **duidelijke rolverdeling** afgestemd door de convenantpartners. Bibliotheken hebben de regie op voldoende, duurzaam inzetbare en goed gekwalificeerde werknemers en vrijwilligers. De VOB voert regie op werkgeverschap, arbeidsmarktvraagstukken en het bij elkaar brengen van scholingsgelden uit de branche die zijn bedoeld voor een gezamenlijk opleidingsaanbod. De KB voert regie vanuit haar wettelijke taak, en SPN/POI ontwikkelen een brancheopleiding en agenderen actuele HR-onderwerpen.

De partners hebben in 2021 in de Netwerkagenda een jaarprogramma vastgesteld op basis van drie randvoorwaarden, namelijk strategische personeelsplanning, het ontwikkelen van nieuw vakmanschap en het versterken van de HR-infrastructuur.⁹ Onder ieder van deze punten vallen concrete acties waarvoor een of meerdere convenantpartner(s) voor verantwoordelijk is. Zo waren bijvoorbeeld de VOB en SPN verantwoordelijk voor het ontwikkelen van een strategisch opleidingsplan voor de branche, en kijken de VOB en SWB naar een integraal verbeterplan voor de instroom, doorstroom en uitstroom van medewerkers en vrijwilligers.

Een aantal acties zijn reeds gerealiseerd. Zo is onder andere een financieringsmodel voor de brancheopleiding, een onboardingsmodule, start van een verdere verbetering van de brancheopleiding met kwaliteitstoetsing en een vernieuwd leerplatform opgeleverd. Er komen hier veel financiële middelen voor vrij, omdat bibliotheken een deel van de loonsom (0,16% per bibliotheek) gaan investeren. Dit wordt een jaarlijks bedrag, waarvan opleidingen voor alle bibliotheken zullen worden gemaakt.

⁹ KB, SPN en VOB (2021). Netwerkagenda openbare bibliotheekvoorzieningen 2021-2023.

3.3 Collectief Landelijk Bibliotheekstelsysteem

Afspraak: Partijen spreken met elkaar af dat ze in gezamenlijkheid een Collectief Landelijk Bibliotheekstelsysteem (CLB) realiseren voor de klassieke kerntaak van de boekenuitleen.

Stand van zaken

Er is geen CLB gerealiseerd.¹⁰ De verwachting is ook dat dit niet gerealiseerd gaat worden omdat het benodigde draagvlak bij bibliotheken niet is gehaald. Begin 2021 is in opdracht van de KB een uitvraag naar alle bibliotheken gestuurd met daarbij het verzoek om aan te geven of ze wilden deelnemen aan een CLB.¹¹ Het idee was dat een drempel van 90% deelname van lokale bibliotheken (die 70% van de bevolking bedienen) nodig was om het CLB te realiseren. Die drempel werd in februari 2021 niet gehaald. 70% van de bibliotheken, die 71% van de Nederlanders bedienen, kozen voor deelname aan de CLB.

De wens voor een CLB is bij een aantal convenantpartners nog steeds aanwezig. Het ontbreken van middelen voor de implementatie wordt in gesprekken genoemd als belangrijke randvoorwaarde. Er wordt aan een alternatief scenario gewerkt, dat is uitgewerkt in het rapport 'Naar een robuuste digitale infrastructuur' (2021).¹² In dit scenario wordt het idee van één landelijk systeem losgelaten. In plaats daarvan wordt in dit rapport een nieuw concept uitgewerkt van een gemeenschappelijk systeem op basis van drie uitgangspunten:

1. Het documenteren van de koppelvlakken van de Landelijke Digitale Infrastructuur (LDI).¹³ Deze koppelvlakken zorgen voor een interface die de uitwisseling van gegevens tussen verschillende (lokale) informatiesystemen verzorgt.
2. Het standaardiseren en certificeren van deze koppelvlakken met andere applicaties. Dit maakt de toepassing mogelijk van applicaties van andere leveranciers in wisselwerking met het (brede) basissysteem.
3. Komen met een aanbesteding van een Gemeenschappelijk Bibliotheek Systeem (GBS). De eerste twee punten maken het mogelijk om eenvoudig gegevens uit te wisselen tussen verschillende bibliotheken, en gelden daarom voor allé bibliotheken. Dit derde punt is alleen bedoeld voor de 70% bibliotheken die voor een CLB waren en wel gezamenlijk willen optrekken met andere bibliotheken voor een gemeenschappelijk systeem.¹⁴

De voorbereiding voor een GBS wordt overgelaten aan een nader te vormen coalitie van bibliotheken.¹⁵

¹⁰ Het CLB zou de grote verscheidenheid aan verschillende bibliotheeksystemen van lokale bibliotheken vervangen door er één systeem van te maken. Het idee achter het CLB was dat het de collectiviteit van het netwerk zou verstevigen. Andere voordelen waren onder meer een kostenbesparing, versnelling van innovatie en behoud van de functionaliteit van de huidige bibliotheeksystemen.

¹¹ Wiersma, C. (2020). De laatste kilometers naar het CLB.

¹² Wiersma, C. (2021). Naar een robuuste digitale infrastructuur, alternatief voor het collectief landelijk bibliotheekstelsysteem.

¹³ De Landelijke Digitale Infrastructuur (LDI) is een gezamenlijke ICT-infrastructuur voor het netwerk van openbare bibliotheken. De LDI wordt door de KB beheerd en doorontwikkeld in afstemming met openbare bibliotheken en provinciale ondersteuningsinstellingen (POI's).

¹⁴ Wiersma, C. (2021). Naar een robuuste digitale infrastructuur, alternatief voor het collectief landelijk bibliotheekstelsysteem.

¹⁵ KB, SPN en VOB (2022). Netwerkagenda openbare bibliotheekvoorzieningen 2021-2023. Samenwerken en vernieuwen.

3.4 Samenwerking netwerk

Afspraken:

1. De samenwerking in het netwerk is sterk. Partijen spreken daarom met elkaar af om middels een netwerkagenda gezamenlijke acties en doelen af te stemmen.
2. Daarnaast spreken partijen af dat de gezamenlijke overheden in een handreiking bibliotheekbeleid kaders geven voor kwalitatief goed bibliotheekwerk samen met een bekostigingsmodel.

Stand van zaken

Om invulling te geven aan de afspraken uit het convenant, is door lokale bibliotheken, POI's en de KB in gezamenlijkheid de Netwerkagenda 2021-2023 geschreven, die jaarlijks wordt geactualiseerd. De netwerkagenda is een rechtstreeks vervolg op het convenant. De netwerkagenda is een uitwerking van de drie maatschappelijke opgaven en acht stelseluitdagingen waar het bibliotheekstelsel voor staat. Per onderdeel staat een beschrijving opgenomen met een jaarplan inclusief activiteiten. In de netwerkagenda is daarbij ook aandacht voor verbindingen tussen de opgaven en uitdagingen, waarmee de agenda zelf het mogelijk maakt om deze verbindingen te versterken.

Het ministerie van OCW, IPO en VNG zijn bij het opstellen van de netwerkagenda geraadpleegd. Het proces van totstandkoming en uitvoering van de netwerkagenda vindt jaarlijks en in fases plaats. Hierbij was 2021 het jaar van beginnen en doorpakken, 2022 staat voor samenwerken en vernieuwen, en 2023 en 2024 staan in het teken van oogsten en borgen, en verstevigen en vooruitkijken.

Zowel bij het opzetten als actualiseren van de netwerkagenda leveren veel mensen een bijdrage. Tussen november en maart 2020 hebben bijvoorbeeld 140 afgevaardigden van bibliotheken, POI's en de KB meegewerkt aan de eerste uitwerking van de netwerkagenda.¹⁶ Om de wijze van samenwerken in het netwerk en de sturing verder uit te werken zijn gesprekken en leerbijeenkomsten georganiseerd en is een handreiking¹⁷ gepubliceerd op Bibliotheeknetwerk. Voor de communicatie over de voortgang binnen de netwerkagenda is een gezamenlijk plan geschreven dat gezamenlijk wordt uitgevoerd.¹⁸

Daarnaast is de samenwerking in het netwerk versterkt door het netwerkoeverleg. In dit overleg komen KB, SPN en VOB regelmatig samen om de voortgang van de netwerkagenda en andere relevante zaken te bespreken. De drie partijen weten elkaar goed te vinden en trekken veelal gezamenlijk op.

Op de tweede afspraak bij deze randvoorwaarde is geen actie ondernomen door de overheidspartijen. Er is nog geen handreiking vanuit de gezamenlijke overheden beschikbaar.

¹⁶ KB, SPN, VOB (2022). Netwerkagenda openbare bibliotheekvoorzieningen 2021-2023. Samenwerken en vernieuwen.

¹⁷ KB, SPN, VOB (2021). Samen met focus. Op weg naar een netwerksamenwerking rondom de landelijke netwerkagenda.

¹⁸ KB, SPN en VOB (2022). Netwerkagenda openbare bibliotheekvoorzieningen 2021-2023. Samenwerken en vernieuwen.

3.5 Certificering en monitoring

Afspraken:

1. De kwaliteit van de dienstverlening is hoog door certificering en monitoring. Partijen spreken met elkaar af dat zij verder bouwen aan een **instrumentarium** ten aanzien van:
 - Inzet op maatschappelijke opgaven en maatschappelijke effectmeting;
 - Inzicht in bereikbaarheid en toegankelijkheid van robuuste bibliotheekvoorzieningen;
 - Beeld van verandervermogen van organisaties;
 - Inzicht van inzet van personeel en vrijwilligers;
 - Het opdrachtgeverschap van overheden; en
 - Beeld van de realisatie van stelselvoorzieningen van lokale bibliotheken, POI's en de KB.
2. Partijen en de CBCT hebben afgesproken dat zij de informatie en instrumenten waarover zij beschikken inzetten en uitbouwen en dat twee keer per jaar op bestuurlijk niveau wordt **gerapporteerd** over de bevindingen en voortgang.

Stand van zaken

Op de eerste afspraak voor deze randvoorwaarde zijn verschillende acties ondernomen door de KB en CBCT (Certificeringsorganisatie Bibliotheekwerk, Taal en Cultuur). Dit zijn ook de enige partners die bekend zijn met de voortgang op dit thema.

Om inzicht en overzicht te krijgen in de concrete punten die onder deze afspraak vallen, is het CBCT bezig met het aanleggen van een zogenoemde cockpit. Hierin worden alle data die voortkomen uit onderzoeksinstrumenten voor monitoring, effectenonderzoek en evaluaties volgens de Plan-Do-Check-Act-aanpak integraal op een centrale plek samengebracht. Het doel van deze cockpit is om via een openbaar platform inzicht te geven in het functioneren en presteren van bibliotheken in relatie tot de maatschappelijke opgaven uit het convenant. Om de cockpit te realiseren is onder meer eind 2021 door bureau Pleiade een verkenning uitgevoerd om te inventariseren welke instrumenten bibliotheken en POI's momenteel gebruiken en waar de (aanvullende) onderzoeks- en monitoringsbehoefte van het netwerk ligt.

Hoewel er meerdere acties zijn ondernomen voor de ontwikkeling van de cockpit, is de cockpit zelf nog niet gerealiseerd. De KB heeft in 2021 inhoudelijk akkoord gegeven op de ontwikkeling van cockpit. In 2022 is besloten hier geen prioriteit toe te kennen binnen de vernieuwingsportefeuille van de KB. Een gebrek aan IT capaciteit wordt hierbij als belangrijkste factor genoemd. In afwachting van duidelijkheid over mogelijkheden tot (door)ontwikkeling en de financiering van de cockpit, wordt volgens de KB op de achtergrond wel doorgewerkt aan de gewenste inrichting daarvan. Zo werd op 12 juli 2022 door het Fieldlab Kennis & Kwaliteit een eerste Designdag over de inrichting van de cockpit georganiseerd. Bibliotheken, POI's en stakeholders gaven op deze dag samen antwoord op de vraag: hoe kunnen we de cockpit zo inrichten dat gebruikers hem willen en kunnen gebruiken?¹⁹

Op de tweede afspraak die in het kader van deze randvoorwaarde gemaakt is, over het Inzetten en uitbouwen van informatie en instrumenten waarover convenantpartners en het CBCT beschikken en het op bestuurlijk niveau rapporteren over de bevindingen en voortgang hiervan, is geen actie ondernomen.

¹⁹ Zie: <https://www.bibliotheeknetwerk.nl/nieuws/designdag-cockpit-verslag-en-vervolg>.

3.6 Innovatie

Afspraak: Innovatie en vernieuwing in de sector is goed geregeld. Partijen spreken met elkaar af om uit te gaan van een brede invulling van het begrip ‘innovatie’.

Stand van zaken

Op dit punt wordt aangegeven dat partijen uitgaan van de brede invulling van het begrip ‘innovatie’. Bij de meeste provincies wordt innovatie nu breed ingezet. Per provincie is op een andere manier invulling gegeven aan deze afspraak. Zo is in Flevoland een apart Innovatiefonds Bibliotheekfunctie opgericht dat deels is bedoeld voor bibliotheken en deels voor andere partijen die samen met de bibliotheek een voorstel kunnen indienen. In Drenthe is een meerjarige innovatieagenda vastgesteld door de bibliotheken en POI op basis waarvan de provincie subsidie verleent. In Noord-Holland zit innovatie in de afspraken die de provincie jaarlijks maakt met de POI. De provincies geven aan dat innovatie vaak als integraal onderdeel wordt meegenomen bij maatschappelijke opgaven. Daarnaast is op landelijk niveau beperkt invulling gegeven aan vervolgactiviteiten. Zo is een voorstel aangeleverd door de KB en SPN aan het ministerie van OCW voor de financiering van een aantal fieldlabs. Deze gelden zijn alleen nog niet toegekend door het ministerie van OCW. Wel is een Innovatienetwerk ingericht binnen de bibliotheeksector. Het Innovatienetwerk zorgt voor inspiratie, kennisdeling en het versneld opschalen van innovaties. In 2022 is het netwerk ingericht en worden activiteiten georganiseerd rondom de fieldlabs.

4. Andere afspraken uit het convenant

Naast afspraken omtrent de maatschappelijke opgaven en randvoorwaarden zijn ook afspraken opgenomen over financiële bijdragen, het onder de aandacht brengen van het convenant, evaluatie, monitoring en de werkwijze.

Financiële bijdragen

De Minister van OCW heeft voor de uitvoering van het convenant €3 mln. beschikbaar gesteld. Deze middelen zijn door de minister verdeeld over de jaren 2020 tot en met 2023. Niet alle gelden zijn reeds verstrekt.

Daarnaast is afgesproken dat de inhoudelijke en financiële inzet per provincie in samenwerking met de respectievelijke provinciale ondersteuningsinstelling (POI) wordt bepaald. Ook elke gemeente bepaalt de inzet aan het gemeentelijke bibliotheekwerk. Er zijn hier geen specifieke resultaten over bekend.

Onder de aandacht brengen en nadere uitwerking

In het convenant was ook de volgende afspraak opgenomen: *Partijen brengen dit convenant onder de aandacht van hun achterban en vragen leden actief mee te werken om de doelstellingen ervan te bereiken.* Het is bekend bij de bibliotheekpartijen dat het convenant breed is verspreid middels bijeenkomsten en nieuwsberichten. Ook bij de overheidspartijen van gemeenten en provincies is het convenant onder de aandacht gebracht. Bij zeker acht provincies is het convenant onder de aandacht gebracht bij beleidsmedewerkers en is het besproken op bestuurlijk niveau. Ook geven de provincies aan dat het onderwerp van gesprek is met de POI.

Voor de nadere uitwerking is afgesproken dat partijen een Netwerkagenda opstellen. Dat is gebeurd, zie ook paragraaf 3.4.

Evaluatie en monitoring

In het convenant is afgesproken dat partijen één jaar na de inwerkingtreden het convenant evalueren in een gezamenlijke vergadering. Deze rapportage geeft daar de inhoudelijke informatie voor. Het rapport wordt in een gezamenlijke vergadering besproken waar een verslag van zal worden gemaakt.

Daarnaast is afgesproken dat vertegenwoordigers van partijen minimaal twee keer per jaar bijeen komen om de voortgang van de uitvoering van het convenant te bespreken en acties door te nemen. Hier is tot op heden geen invulling aan gegeven (met uitzondering van het bespreken van de resultaten van deze mid-term review).

5. Conclusies

Algemene conclusies

Alle convenantpartners zijn van mening dat het goed en belangrijk is dat het Bibliotheekconvenant er is. Ze zijn positief en tevreden over het opgave gericht samenwerken. Het beeld onder de convenantpartners is dat een grote beweging is ingezet die de bibliotheeksector alleen maar vooruit kan helpen. Er zijn veel mensen betrokken (geweest) om uitvoering te geven aan de afspraken uit het convenant. Iedere partij heeft tot nu toe iets aan het convenant gehad. De ene partij heeft het document gebruikt als lobbystuk om financiering te regelen, anderen gebruiken het om helderheid te geven aan samenwerkingspartners en opdrachtgevers waar de focus ligt. Tot slot wordt het stuk breed in de sector gebruikt als handvat met richting voor de toekomst. Daarbij is de netwerkagenda die in het kader van het convenant is opgesteld uitgevoerd ook belangrijk. De documenten liggen volgens de convenantpartners in elkaars verlengde.

De uitvoering van het convenant ligt voornamelijk bij de KB, SPN en VOB. Het netwerkoverleg is een van de gremia waarin afstemming tussen deze partijen plaatsvindt. Sinds de totstandkoming van het convenant zijn overheidspartijen minder betrokken geweest. Het ministerie van OCW heeft een paar van de afspraken uitgevoerd. Gemeenten en provincies zijn minder betrokken. De individuele provincies, IPO en VNG geven wel aan het convenant actief onder de aandacht te hebben gebracht.

Het heersende beeld bij de overheidspartijen is dat het bibliotheeknetwerk aan zet is het met het uitvoeren van het convenant. Vaak wordt door deze partijen erop gewezen dat de formuleringen in het convenant niet altijd concreet genoeg zijn om ze uit te voeren. Dat deze vertaalslag naar de praktijk een uitdaging lijkt te zijn, doet volgens ons niets af aan het feit dat reeds afspraken zijn gemaakt waarbij een gezamenlijke wil en ambitie zijn uitgesproken. Daarop moet nog actie worden ondernomen door de overheidspartijen. Ook als het onduidelijk blijft om welke acties het precies gaat of door welke partner moet opvolgen, is het van belang dat op zijn minst initiatief genomen wordt om in gesprek met elkaar te gaan om gezamenlijk uitvoering te geven aan de gemaakte afspraken.

Een andere uitdaging is het vrijmaken van voldoende tijd om uitvoering te geven aan het convenant. Sinds de totstandkoming van het convenant zijn verschillende wisselingen geweest tussen de contactpersonen van de zes convenantpartners. Dit mag geen belemmering zijn voor structureel en reeds afgesproken overleg.

Maatschappelijke opgaven

De drie maatschappelijke opgaven waar de Nederlandse bibliotheekvoorzieningen door middel van het Bibliotheekconvenant een bijdrage aan wil leveren zijn nog steeds logisch volgens convenantpartners. Er is geen concrete aanleiding om verandering aan te brengen in de maatschappelijke opgaven. De voortgang, zichtbaarheid en concreetheid van resultaten varieert per maatschappelijke opgave. In dit onderzoek is niet gekeken naar in hoeverre de uitgevoerde activiteiten hebben bijgedragen aan het oplossen van een maatschappelijke opgave. Er is gekeken naar of de afspraken zijn uitgevoerd en welke acties zijn ondernomen.

Bij de opgave **geletterde samenleving** is veel actie ondernomen. Deze opgave lag ook het dichtst bij de sector en er waren al veel programma's en activiteiten. Concrete resultaten in het kader van deze opgave zijn de wijziging van de Bibliotheekwet, waardoor iedereen onder de 18 jaar in Nederland (inclusief de BES-eilanden) een gratis lid kan worden van de bibliotheek en de subsidieregeling in het kader van het Leesoffensief, waarbij bibliotheken een extra impuls geven aan lees- en taalstimulering. Er is minder bekend en zichtbaar over de afspraak om expertise over kinder- en jeugdliteratuur verder te bundelen. Convenantpartners geven aan dat is gestart met het doorontwikkelen van succesvolle programma's zoals de Bibliotheek op school (dBos). Ook de

leenrechtvergoeding bij de uitlening van boeken via de scholen is opgelost doordat budget beschikbaar is gesteld en er een aanpassing van de Auteurswet komt.

Activiteiten in het kader van de opgave **participatie in informatiesamenleving** zijn gestart, gerealiseerd of bleken niet haalbaar. Een concreet resultaat is het landelijk dekkend netwerk van IDO's bij bibliotheken. In 2022 is het inrichtingsjaar voor het Programma Digitaal Burgerschap afgerond, waarmee het fundament voor een brede invulling voor deze opgave definitief is gelegd. In september 2022 wordt naar verwachting een definitief akkoord gegeven op de verdere uitrol van het programma voor de komende vier jaar. Plannen om gemeenten lokale doel-groepanalyse te laten uitvoeren als basis voor beleid bleek niet haalbaar. Hoewel de rijksoverheid per 2022 de middelen voor de IDO's heeft verhoogd tot 2027 met de intentie dit daarna te verlengen, blijft de financiering van de IDO's een aandachtspunt.

De resultaten bij **Leven Lang Ontwikkelen** zijn het minst zichtbaar. Er zijn twee landelijke kernteams vanuit SPN bezig met het invullen van deze opgave, namelijk het kernteam Basisvaardigheden en het kernteam Persoonlijke Ontwikkeling. Er zijn inmiddels verschillende pilots gestart die zich richten op sociaal juridische dienstverlening, het bereiken van jongeren voor het IDO en op het gebied van duurzame arbeidsmarktparticipatie in het kader van Leven Lang Ontwikkelen (LLO). Op dit onderdeel van het convenant vindt wel discussie plaats over de plek van basisvaardigheden onder het LLO. Partijen zijn van mening dat deze activiteit ook goed past onder de maatschappelijke opgave participatie in informatiesamenleving als het gaat om digitale inclusie.

Randvoorwaarden

In de tabel hieronder volgt een kort schematisch overzicht van de stand van zaken per randvoorwaarde.

Randvoorwaarde	Stand van zaken
Robuuste organisatie	De VOB is mei 2022 gestart met projectopdracht bedrijfsmodel. Dit gebeurde later dan gepland wegens gebrek aan financiering. Het gezamenlijk in overleg treden voor realisatie van de basisvoorziening is niet realistisch vanwege onduidelijkheid over welke partner initiatief hiervoor moet nemen, en is daarom niet uitgevoerd.
Medewerkers & vrijwilligers	Er is veel gerealiseerd in het kader van deze randvoorwaarde. Er is onder meer een financieringsmodel voor de brancheopleiding, een onboardingsmodule, start van een verdere verbetering van de brancheopleiding met kwaliteitstoetsing en een vernieuwd leerplatform gerealiseerd.
CLB	Het CLB wordt niet gerealiseerd omdat het draagvlak niet is behaald. Wel is de wens voor een CLB is bij sommige convenantpartners nog steeds aanwezig. Alternatieven hiervoor, zoals een Gemeenschappelijk Bibliotheek Systeem (GBS), worden verkend.
Samenwerking	De bibliotheekpartijen hebben een netwerkagenda opgesteld die jaarlijks wordt geüpdatet. Er is nog geen handreiking vanuit overheden met kaders voor kwalitatief goed bibliotheekwerk. De VNG is daar inmiddels wel mee gestart voor wat betreft gemeenten.
Certificering & monitoring	In het kader van monitoring is een verkenning uitgevoerd voor een cockpit met instrumenten en behoeften. De vertaalslag naar de cockpit blijft lastig. De KB heeft inhoudelijk akkoord voor de cockpit gegeven, maar geeft er geen prioriteit aan wegens gebrek aan IT capaciteit en middelen. Overleg over de cockpit vindt wel plaats. Certificering werd door het CBCT al voor het convenant uitgevoerd en vindt nog steeds plaats.
Innovatie	Bij de meeste provincies wordt innovatie nu breed ingezet. Per provincie is op een andere manier invulling gegeven aan deze afspraak. Landelijk is een

	innovatieprogramma convenantsgelden opgesteld en een innovatienetwerk ingericht. De convenantsgelden voor innovatie zijn nog niet toegekend.
--	--

Tabel 1. Schematisch overzicht stand van zaken per randvoorwaarde.

Bij deze tussentijdse stand van zaken valt op dat voor de randvoorwaarden Medewerkers en vrijwilligers en Samenwerking (met name voor wat betreft het bibliotheeknetwerk) de meeste acties zijn ondernomen en het meest is gerealiseerd.

Daarnaast zijn er vier andere opvallende punten. Ten eerste valt op de onderdelen CLB en Innovatie op dat convenantpartners onderling een ander beeld van de stand van zaken hebben. Ten tweede is een (blijvend) gebrek aan financiering een probleem dat van invloed is op de randvoorwaarden Robuuste organisatie en innovatie. Ten derde blijft de samenwerking met en betrokkenheid van overheidspartijen beperkt. Tot slot hebben monitoring en certificering weinig prioriteit bij convenantpartners.

Toekomst van het convenant

De balans opmakend gaat het over het algemeen goed met het Bibliotheekconvenant. Er wordt uitvoering aan gegeven en op veel thema's worden stappen gezet. De onderwerpen die onder de maatschappelijke opgaven en randvoorwaarden vallen zijn nog steeds relevant, en zijn nog genoeg acties te ondernemen. Inhoudelijke aanpassingen maken aan de inhoud van de maatschappelijke opgaven of randvoorwaarden is daarom niet nodig.

Voor de verdere uitvoering van het convenant is het van belang de samenwerking tussen overheidspartijen en bibliotheeknetwerk meer prioriteit te geven. Regelmatig overleg voorkomt dat verschillende beelden over de stand van zaken onder de partners ontstaan. Ook geeft het de mogelijkheid om afspraken die in het convenant nog niet duidelijk genoeg zijn, te verduidelijken. Concretere afspraken over de monitoring en verantwoording van het convenant kunnen hier verder een belangrijke bijdrage aan leveren. Het is daarbij ook belangrijk te blijven oefenen met netwerkgericht denken, waarbij niet één partij verantwoordelijk is, maar gezamenlijk verantwoordelijkheid genomen wordt voor de uitvoering van een afspraak. Het netwerkgericht denken zorgt er ook voor dat het initiatief voor regelmatig overleg niet bij één partij ligt. In het verleden nam het ministerie van OCW of de KB vaak het initiatief voor regelmatig overleg.

Tot slot is een gebrek aan financiering vaak genoemd bij het ontbreken van voortgang op bepaalde afspraken. Hoopvol is dat uit de Rijksbegroting 2023 van het Ministerie van OCW blijkt dat vanaf 2023 verder wordt geïnvesteerd in cultuur waar bibliotheken onderdeel van zijn. Het gaat om 35,7 miljoen in 2023 oplopend naar 62,7 miljoen vanaf 2025. Ook komt meer budget beschikbaar voor de stelseltaken van de KB. Activiteiten voor 2023 die staan genoemd zijn de doorontwikkeling van de digitale openbare bibliotheek en het herstel van de bibliotheeksector als gevolg van de coronacrisis.²⁰

²⁰ Tweede Kamer, vergaderjaar 2022–2023, 36 200 VIII, nr. 1.

Nassaulaan 1
2514 JS Den Haag

+31 (0)70 359 6955
info@kwinkgroep.nl
www.kwinkgroep.nl

KWINK
GROEP